

այն ժամանակ զործի յետագայ ընթացքը ոչ մի դեպքում չի կարող պահանջել Ռուսիայի, Անգլիայի և Ֆրանսիայի Բ. Դրան վրայ առանձնապես զործ դրուող ազդեցութեան բնաւորութիւնը։ Խնդիրն իրերի բնական զօրութեամբ պիտի անցնէ։ Բերլինի դաշնագիրն ստորագրող բոլոր պետութիւններն իրենց փոխարկելով զանազան, որոնք Բ. Դրան համար պարտադիր են դարձրել Հայաստանում ռեֆորմներ մտցնելը։ Այնտեղ կըցանկանային, որ Բ. Դրան տուած պատասխանին չձեռնարկէին։ Թուրքաց կառավարութեան վրայ երեք պետութիւններ ծովային ցոյցի ձեռնարկելու էին հասնել, թէ և ի հարկէ նրանց համար խիստ հաճելի կըլլէր, եթէ բերտանական կառավարութեան պատժապատի պահած մարտանաւերը այդպիսի ցոյցի մէջ գլխաւոր դերը խաղալին իրենց թուի առաւելութեամբ, քան ռուսական և ֆրանսական նաւերն են, որոնք ներկայումս կարող են հանդէս գալ թրքական ջրերի մէջ Միջերկրական ծովի կողմից։ Դործը դեռ ևս չի հասել այն բանին, որ Ռուսիայի վրայ ձեռնարկական ճնշումը դուրս գնուի և պէտք է յուսար, որ երբեք չի էլ հասնի։ Սուրբ թանկ և նրա խորհրդատուները չեն կարող այն աստիճան կուրանալ, որ չհասկանան, թէ այնպիսի վարստութեամբ Անգլիայի ձեռքով ուսուցած հայոց խնդրին միջամտելով՝ Ռուսիան և Ֆրանսիան ի նկատի են ունեցել թրքական կառավարութեան ամենաբարեհաջակ ճակատները, և բրիտանական խորհրդատուները քանդելու համար ամենապարտաւոր չենց այն է, որ նա համաձայնէ մտցնել ռեֆորմները, որոնք, ապահովելով հայ ընդհանրական զրոյթիւնը, այնուամենայնիւ ներքին բնական երկրում կըպահպանեն Օսմանեան կայսրութեան անբաժան մասի բնաւորութիւնը։

ԱՍԿԵՏ. ԼՐԱԳԻՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԽՆԴԻՐՈՒՄ։

Ռուսական Ալիտ լրագիրը իւր № 118-ում զետեղած է մի առաջնորդող յօդուած հայկական խնդրի առթիւ։ Յօդուածի մեծ մասը նուիրուած է ինքնուրոյն հայոց պատմական անցանակին՝ սկսած նախապատմական ժամանակներից մինչև ներկայ օրերը, առանձին կարեւորութիւն չունի, ուստի բաց թողնելով այդ մասը, աւելորդ չենք համարում առաջ բերել յօդուածի այն կտորը, ուր խօսուած է անգլիական քաղաքականութեան հայոց խնդրում հետեւած քաղաքական քաղաքականութեան մասին։

Ահա այդ կտորը։
Անգլիացիները զգոյշութիւն են

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՈՍՏՈՒՄՆ ԵՆ ԿՐԹՈՒԹԻՒՆ

Շատ անգամ պատահում է, որ միևնոյն ուսումնարանական յարկի տակ ուսումնաւոր առած մարդիկ բոլորովին տարբեր են լինում կեանքի մէջ ոչ միայն իրենց բնաւորութեամբ, այլ և իրենց ձգտումներով, մտքի, սրտի, հոգու ազնւութեամբ, մարտիկեամբ։ մինչև մէկը մի կողմ ձգած իւր հասկանալի կեանքով, երբորդական նշանակութիւն տալով սոցիալական է յօդուած իւր ընկերի, յօդուած հասարակութեան, միւսը օտար տակ տալով ամենայն սրբութիւն, արհամարհելով բարոյական պարագիւրը զիմում է առաջ, իսկ իւր զիմումը զոհաբերում տալու համար։ Ինչպիսիք և սա։ Հասարակ ժողովուրդը տեսնելով այդ, կարծում է, որ մէկը լաւ ուսում է առել, իսկ միւսը ոչ։ Մինչ-

յայտնում ուսուցող հասարակական կարծիքի նկատմամբ, մեղադրելով այդ բանում ուսուցանող մասնաւոր։ Մինչդեռ մեր (ուսուցող) մասնաւոր հիմնուած է միմիայն վաստակի վրայ և ներկայումս խիստ կերպով հետեւում է այն ամենին, ինչ որ ցարդ կատարուած է ազգային կերպով։ Թող անգլիացիները մեր շահերին չդիպչեն, այն ժամանակ մենք էլ կըլուենք։ Թող տեսակ տեսակ ենթադրութիւններ չանեն Հայաստանի վերաբերմամբ տարածուած լուրերի մասին, որ դրուում է մեր սահմանների վրայ, և որի (Հայաստանի) պատճառով այժմ իւր թէ անգլիական զորահանրները դնում են ձիւղէ, Բէյրութ և Թիւրքիային սպառնում են Բեկեկի ծոցը մտնելու։ Այդ լուրերը չեն կարող անգլիական քաղաքականութեան մասին մեր ունեցած հայեացքները փոխել։ Ռուս ազգն ևս ունի իւր ինքնութիւնը և այդ հասկանալի է. ըստ որում նա մեծ է և օրէօր ընդարձակելով, այժմ, անգլիացիների քարտէսներ առաջ բերելուց յետոյ, չի կարող անտարբեր մնալ։ Անգլիացիների ռաբալիզմը, իշխանի կղզիների գրաւումը, Նիւպոտի վրայ ձեռք բերած խնամակալութիւնը, այն էլ առանց ծովային պետութիւնների հարցնելու, և Սասունի անցքերի պատճառով թուրք կառավարութեան զօրծերին միջամտելը, որ խիստ կասկածների ենթակայ է,—այդ ամենը այնպիսի մտքեր են ծնեցնում, որ ակամայ ստիպում են ոչ միայն արթնանալ կերպով հակել, այլ և բոլոր միջոցներով հակառակել, և այդ պարագայում, այս վաստակի առաջ մասնաւոր թէ և ոչինչ նշանակութիւն չունի, սակայն ամենիշխապէս երևան է բերում ձայնարկութիւնը և մերկացնում եննդամութիւնը և իւր առողջ դատողութեան շնորհիւ ցոյց է տալիս խնդրի ծուռ կողմը։

Յօդուածագիրը իւր պատմական տեսութիւնը հասցնելով մինչև Հայաստանի՝ օսմանեան թուրքերի իշխանութեան տակ մտնելը աւելացնում է.

Բերլինեան դաշնադրով թուրք կառավարութեան կողմից, Հայաստանին և Մակեդոնիային խոստացուած ինքնավարութիւնը (ԱՅՏՈՒՄԻԱ) իրագործուած չէ, և ահա այդ խնդրի առթիւ, որ Անգլիան աշխտուած է Հայաստանի և Բուլղարիան՝ Մակեդոնիայի համար։ Ռուսիան նոյնպէս կողմնակից է պահանջում բարեկարգութեան անհրաժեշտութեան, և յայտնի է, որ Անգլիայի, Ռուսիայի և Ֆրանսիայի ներկայացուցիչները սուլթանին ներկայացրած են իրենց որոշումները Հայաստանում մտցուելիք բարեկարգութեան վերաբերութեամբ։ Սակայն անգլիացիները զօհ չլինելով դրանով պահանջում են ինքնավարութիւն, և, ինչպէս տեսնուած է, ստանձնում է այն

զեռ տակ լաւ հասկացող իսկոյն գլխի կրննի, որ այդ զործիները մէկը ուսման հետ նաեւ կրթութիւն, դաստիարակութիւն է ստացել, մինչդեռ միւսը լոկ ուսումն է առել, իւր ձեռքը՝ զենքեր աւելացրել, լոկ ստոր ձգտումների հասնելու համար։ Բայց ժողովուրդն անընդունակ է այդ դաստիարակութիւնը հասկանալու։ Նրա համար ամեն մի անձնօթ, որ իւր վրայ տեսած առածի անունն է կրում, մի տեսակ համարում է ստանում։ Այդ է պատճառը, որ մեր ուսումնարաններում շատ տեղում ուսուցիչ, այսինքն գատտիարակ են հրաւիրում մարդիկ, որոնք իրենք կարծաւ են լինում դաստիարակութեան, որով և ոչ միայն իրենց աշակերտներին դաստիարակել չեն կարողանում, այլ և լոկ ուսումն տալով, նրանց աչքերն են բաց անում կեանքի վրայ նայելու աշխարհը դժակ է, ինքը դառնալու առածի տեսակէտով։

Սակայն չպէտք է կարծել, թէ միայն

զերը, որը արեւելեան բրիտանական լիբերալութեամբ պատկանում է միայն Ռուսիային։

Չխօսելով այդ յօդուածի մէջ արտաայտուած տեսութիւնների ինչ առաւելու հետ լինելու մասին, անհրաժեշտ ենք համարում յօդուածագրի անհերքելի մի սխալի վրայ մասնացոյց լինել։ Յօդուածագիրը ասում է.

Հայոց եկեղեցին իւր վարդապետական հիմունքներով քիչ է տարբերուած օրթոդոքս և կաթոլիկ եկեղեցիներից։ Նա (հայոց եկեղեցին) ունի երկու պատրիարք. մէկը նստում է Էջմիածնում՝ Ռուսիայում, Արարատի մօտ, Գրիգորեանների (լուսաւորչական) համար, որ մօտ է օրթոդոքսութեան (?), իսկ միւսը՝ Սիւսում (Կիլիկիա)։ Կերջինս կաթոլիկոս է և ընդունում է պատիւն։

Ի զետեղել յօդուածագրի պարտաւորուած ենք յայտնելու, որ լուսաւորչական եկեղեցին նոյնքան մօտաւորութիւն ունի օրթոդոքսութեան, որքան կաթոլիկութեան, կամ քրիստոնէական ուրիշ հին եկեղեցիներին, և թէ Հայոց՝ Սիւս նստող կաթոլիկոսը նոյնպէս լուսաւորչական եկեղեցու հարապալան է, չի՝ ճանաչում Հռոմի պապին և ոչ մի կապակցութիւն չունի կաթոլիկ եկեղեցու հետ։

Վ.Ն.Ն. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ՔԱՐՈՂԱՐԱՐՈՒՄԸ ՌՈՒՍԻԱՅԻ ՀԱՅՈՑ ԵՎ ԵՐԵՎԱՆԻ

«НОВОСТИ» թերթում առաջ է բերուած Վեհափառ Կաթոլիկոսի՝ Պետրոսեղի հայոց եկեղեցում արտասանած քարոզի լուսաւորչականութիւնը, որ թարգմանուել է առաջ ենք բերում։

Վեհափառ Հայրիկն ասել է. «Թող սուէք ինձ խօսքս սկսել Յովհան Ոսկեւործի այս խօսքերով—«Կիսող Գեղ, Աստուած, փառք Գեղ, 1878 թուին էր, որ իւր թրքահայերի կողմից նշանակուած պատգամաւոր չըլկեցի Ներսիսյան մայրաքաղաքները, ինչպէս, Լոնդոն, Պարիզ, Բերլին, Վիեննա, Հռոմ, այն ժամանակուանից ինձ մնում էր այցելել մի մայրաքաղաք ևս, այդ Ռուսիան։ Ես մայրաքաղաք եմ։ Պետրոսեղի ինքն ինձ հարցնում էի, թէ արդեօք Աստուած կարծանացնի ինձ այդ մայրաքաղաքի տեսութեան ևս։ Եւ ահա, այսօր Աստուած արժանացրեց, և ես ի բոլոր արեւ շնորհակալ եմ Նրանց, որ ինքիւրքս լսեցի Այսօր առաջին անգամ լինելով, այս դահլիճ ողջունում եմ մեր Օգոստոսեան թագաւոր Նիկոլայ Աւելանցիին, Նրա ամբողջ թագաւորական ծառքը, ողջունում եմ նմանապէս Նրա բոլոր խորհրդականները, որոնք կառավարում են պետական ծանր

մեղադրումն է պատահում այդպիսի ոչ ցանկալի բան. մեզանից շատ դարգացած ազգեր կան, որ զեռ չեն կարողացել իրենց ուսումնարանական զործն այնպիսի գրութեան մէջ զնել, որ դաստիարակութիւնը զուգընթացաբար ձեռք ձեռքի տուած առաջ դնայ ուսումնարաններում։ մինչդեռ դրա հակառակ էլ պակաս չեն այնպիսի ազգեր, որոնք աշխույժ են իրենց ուսումնարանի զործը գոհացուցիչ դրութեան մէջ զնել։ Ահա օրինակ հինգ Անգլիան ու Ֆրանսիան, որոնց ուսումնարանական գրութեան վրայ վերջերս առանձին ուշադրութիւն դարձրին։

Ռուսացիք 1894 թուին հոկտեմբերի 2-ին (նոր տոմարով) Լոնդոնի համալսարանի կանցլեր սեր Ջոն Լիբերտը, որ միևնոյն ժամանակ անգլիական պատգամաւորների ժողովի անդամ է, մի նշանաւոր ճառ խօսեց Պարիզում կայացած սոցիալական միջոցաւոր համալսարանի բացման միջոցին, որը արեւելեան բրիտանական լիբերալութեամբ պատկանում է միայն Ռուսիային։

Վեհափառ հայրիկն ասել է. «Թող սուէք ինձ խօսքս սկսել Յովհան Ոսկեւործի այս խօսքերով—«Կիսող Գեղ, Աստուած, փառք Գեղ, 1878 թուին էր, որ իւր թրքահայերի կողմից նշանակուած պատգամաւոր չըլկեցի Ներսիսյան մայրաքաղաքները, ինչպէս, Լոնդոն, Պարիզ, Բերլին, Վիեննա, Հռոմ, այն ժամանակուանից ինձ մնում էր այցելել մի մայրաքաղաք ևս, այդ Ռուսիան։ Ես մայրաքաղաք եմ։ Պետրոսեղի ինքն ինձ հարցնում էի, թէ արդեօք Աստուած կարծանացնի ինձ այդ մայրաքաղաքի տեսութեան ևս։ Եւ ահա, այսօր Աստուած արժանացրեց, և ես ի բոլոր արեւ շնորհակալ եմ Նրանց, որ ինքիւրքս լսեցի Այսօր առաջին անգամ լինելով, այս դահլիճ ողջունում եմ մեր Օգոստոսեան թագաւոր Նիկոլայ Աւելանցիին, Նրա ամբողջ թագաւորական ծառքը, ողջունում եմ նմանապէս Նրա բոլոր խորհրդականները, որոնք կառավարում են պետական ծանր

մեղադրումն է պատահում այդպիսի ոչ ցանկալի բան. մեզանից շատ դարգացած ազգեր կան, որ զեռ չեն կարողացել իրենց ուսումնարանական զործն այնպիսի գրութեան մէջ զնել, որ դաստիարակութիւնը զուգընթացաբար ձեռք ձեռքի տուած առաջ դնայ ուսումնարաններում։ մինչդեռ դրա հակառակ էլ պակաս չեն այնպիսի ազգեր, որոնք աշխույժ են իրենց ուսումնարանի զործը գոհացուցիչ դրութեան մէջ զնել։ Ահա օրինակ հինգ Անգլիան ու Ֆրանսիան, որոնց ուսումնարանական գրութեան վրայ վերջերս առանձին ուշադրութիւն դարձրին։

Ռուսացիք 1894 թուին հոկտեմբերի 2-ին (նոր տոմարով) Լոնդոնի համալսարանի կանցլեր սեր Ջոն Լիբերտը, որ միևնոյն ժամանակ անգլիական պատգամաւորների ժողովի անդամ է, մի նշանաւոր ճառ խօսեց Պարիզում կայացած սոցիալական միջոցաւոր համալսարանի բացման միջոցին, որը արեւելեան բրիտանական լիբերալութեամբ պատկանում է միայն Ռուսիային։

ՔՐՈՆԻԿՈՆ

Չորեքշաբթի, մայիսի 31-ին մեր աշխատակից պ. Մինաս Բերբերեանը Թիֆլիսից ճանապարհուելով իւր ծննդավայրը — Նոր-Նախիջևան, որտեղից կողերորդի արտասանման, ուր կը մնայ մինչև սեպտեմբեր։ Արտասանմանից պ. Բերբերեանը պարբերաբար կը գրէ միզ կարեւոր խնդիրների մասին։

Թիֆլիսի շերամապահական կայարանի ժմիական լրագրատոմարի ժմիական պ. Ստախովիկին այս տարի ժմիական վերլուծութեան է ենթարկել Չակոյան յօդուածը։ 1-ին և 2-րդ հոսնաթի թէյի նուազները։ Այդ վերլուծութիւնից երևացել է, որ 1894 թուին 1-ին հոսնաթի թէյը պատկանում է միջին տեսակներին, իսկ 2-րդ հոսնաթի—այսպէս կոչուած սև թէյի բաւական լաւ տեսակներին։ Այսպիսի պայմաններում և հնձելու ու չորացնելու եղանակները բարելոմելով Չակոյան

ցոյցին, որին նախագահ էր ընտրուած։ Նա իւր այդ ճառի մէջ առաջ բերելով մի շարք թուեր՝ ապացուցանում էր, թէ որովի բարեբար ազդեցութիւն է ունեցել հասարակութեան վրայ ժողովրդական կրթութիւնը այդ քսան տարեկան ընթացքում։ Այդ ազդեցութեան արդիւնքն է ոչ միայն այն հանգամանքը, որ վերջին երկու տասնամեակում յանգեցրած կրթութիւնների թիւը պակասել է, այլ և պակասել է աղքատների թիւը։ Անգլիական բանտերում արգելուածների միջին թիւը 12,000-ից իջել է 5000-ի։ Իւրաքանչիւր տարի բանտարկութեան դատաւարութեան միջին թիւը 3000-ից իջել է 800-ի։ Իսկ պատանեկան հասակում յանցանք գործողների թիւը հօդարմանալի կերպով պակասել է, 14,000-ից իջել է 5000-ի, իսկ աղքատների թիւը 1000-ին 47-ից 22-ի է իջել։

Այս ամենը այնպիսի ապացոյց է, որ ոչ մի հակահաստատութիւն չի վերցնել թիւի լեզուն անողորմ է, կարճ է և

թէյի զօրծածութիւնը Ռուսիայում պէտք է որ բնաւորական ծաւալ ստանայ, որով և մի բոլորովին նոր և շահաւէտ արդիւնաբերութիւն է ստեղծուած։

ՆԵՐՔԻՆ-ԱՊՐԻԼԻՍԻՑ. — Ներքին թեմի հայոց եկեղեցի. դպրոցների տնակ հ. Բենիկը Գողթնեաց դպրոցի զօրծածակի հետ ապրիլի 11-ին այցելեց մեր Ներքին-Ապրիլեաց երկուսն զոսեան դպրոցը։ Նախ առաջին ժամանակում լսելով հայոց լեզուի դաստիարակներ, յետոյ հաջորդաբար կրթութեան բոլոր բաժանումներին շահակրտ աշակերտութիւններին բոլոր ուսարկաներից։ Շատ զոհ մնալով առաջարկի, թէ բերանացի է թէ զործը շնորհակալութիւն յայտնեց հոգաբարձութեան ու ուսուցչական խմբին և քաջաբերել խօսքերով խրախուսեց Գողթնեաց ունեցող ծրարը և օրէքի համաձայն, մեր դպրոցը իւր երկուսն դպրոց, իւրաքանչիւր տարի վճարուած էր թիմական տուալին 50 ռուբլի, որը ի հարկէ շատ ծանր էր մեր դպրոցի համար։ Հոգաբարձուի այդ մասին խօսք բանալուն պէս, հ. Բենիկը ասաց. «Աս ուրախութեամբ ինձ հասանելի է 50 ռուբլուց, 25 ռուբլին հոգաբարձու հմ ձեր դպրոցին, ամենայն տարի, քանի ևս տեսուչ կըլինի, այն պայմանով, որ առաջիկայ ուսումնարանից իմ անունով մի որդեկի պահէք ամենաբարձուի և աղքատ ծրարաց որդեկից մէկին և անուն պահուելու անմիջապէս յայնցեք ինձ, որպէսզի ևս ի նկատի ունենամ նրան և ձեր դպրոցը աւարտուելուց յետոյ ուղարկեմ ուսումը չարտանալելու։ Հոգաբարձութիւնը յայտնեց իւր խղիւղ շնորհակալութիւնը և ուրախութեամբ ընդունեց հայր սուրբի բարի և միանշանակ դիմելի առաջարկութիւնը։ Նա իւր հետ ման էր անում իւր քաղաքային և բոլոր կարգաւորութիւններն ու դրաւորութիւնները կատարում էր հենց իսկոյն տեղի ու տեղի Մեր գիւղից լաւ տրամադրութեան տակ Օրդուբաթի վրայով անցաւ դէպ Չանդուբուր նոյն ամսի 12-ին։

ԼՈՒՈՒՑ. — Լուսում կարծես մոռացարձակ անձնապահութիւն զօրծել կախուելով. առաջին ժամանակներում ինդուում էին կանաչ լիւնց մարկանց բռնութիւններից ապատուելու մասը, իսկ այժմ երիտասարդ այդ մարդիկ են կախուում Այս դարեան կախուել են մէկ մարդ Այդեհատ, մէկը Գեղի և միւսը Մարց գիւղերում։

—Այս տարի, թէ և գիւղիցիկ ձմրան յաջորդեց վատ դարուն և գիւղացիներին բաւական նեղութիւն տրամադեց սակայն այժմ գիւղիցի եղանակներն և արտերն առատ հունձ են խոստում, եթէ ուրիշ բան չպատահի։

աղբու. նա բանաստեղծութիւն չկալու. նա իրականութիւնը իւր բոլոր մանրամասնութիւններով մերկայաբար կանգնեցնում է մեր առաջ։ Սակայն շատ չէ պատահում, որ այդ իրաւորութիւնը հաճախ թուայ, մեծ մասան զա շատ անախտով ապաւորութիւն զօրծում ընթերցողների վրայ։

Անշուշտ մի այդպիսի ապաւորութիւն էր զօրծելու նաև ամբողջ Ֆրանսիայ վրայ ֆրանսիական «Temps» լրագրոյն տեսած մի կտրճ, աղբու և զօրծ նախա յօդուած, որի բովանդակութիւնը լիովին համապատասխանում է Լիբերտի յօդուածին։

Յօդուածագիրը, ինչպէս երևում է շատ լաւ ծանօթ է Ֆրանսիայի ուսումնարաններին վրութեան, ուստի և նրա ամեն մի խօսքը ապոււ է, համոզելու նա նաև և առաջ մատուցողց է անում այն անաղին. դատարանի վրայ, որ Ֆրանսիան ծախուել է իւր ուսումնարանների համար նոր չենքեր կատարելու, նոր ծրարներ չհատարակել

